Алекса Поповић[1]
Универзитет у Нишу[2]
Филозофски факултет
Департман за историју

УДК 908(497.11)“17/18“
94(497.11)“17/18“
https://doi.org/10.46630/ish.12.2026.22

PASSO AUGUSTO - ЦРТИЦА ИЗ ИСТОРИЈСКЕ ГЕОГРАФИЈЕ XVIII ВЕКА

Историја српског народа XVIII века обележена је аустро-турским ратовима. Тежње Хабзбуршке Монархије да се прошири на Подунавље и Балкан, у овом периоду делимично су и остварене. Приликом продора у унутрашњост Балкана, Монархија је настојала да заокружи своје стечевине у географском, стратешком и економском смислу. На основу изворне грађе и релевантне литературе, на овом месту је размотрено питање стратешког значаја везе између Ниша и Видина у периоду аустро-турских ратова XVII- XVIII века. У овом смислу, посебан значај има кланац који извори називају *Passo Augusto.* Контрола овог кланца биће од највећег стратешког значаја и у обновљеној српској држави.

Кључне речи: Српски народ, историјска географија, аустро-турски ратови, Османско Царство, Хабзбуршка Монархија, XVIII век.

*

Контрола територије у историјском развитку људског друштва имала је значајну, често формативну, улогу. Значај одређене територије, нарочито одређених географских тачака, са променом популације, демографским променама или са променом центра одређене историјске области, привредне осноове и др., могу да добију значај који нису имале, или да исти изгубе (Mills, 2013: 701-713). Током аустро-турских ратова у периоду XVI-XVIII века, чије је поприште најчешће било на српском етничком простору, преламали су се геополитички интереси две царевине које су тежиле контроли Панонијe и Балкана. Након што је иницијатива прешла у руке бечког двора током Великог бечког рата, све су израженије тежње Хабзбуршке Монархије да под своју власт стави унутрашњост Балканског полуострва и слив Дунава. Ова тежња Хабзбуршке Монархије није остварена у потпуности, јер је у већини случајева, Хабзбуршка Монарија у рат улазила са војском средњег квалитета, нестабилно финансираном и често вођеном равнодуш-

[1] aleksa.popovic@filfak.ni.ac.rs.

[2] Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-137/2025-03/ 200165).

ним генералима, те је ретко када противницима задавала снажне ударце (Ves Mičel, 2022: 29). У овом смислу, од пресудног значаја било је успостављање контроле над Београдом, Нишом и Видином. На стратешком путу између Ниша и Видина постојала је незаобилазна тачка - *Passo Augusto,* на западним обронцима Старе планине (Kanitz, 1882: 369).

Према опису који је донео Феликс Каниц, *Passo Augusto* формирају истурени висови који ограђују Књажевачку висораван. Пролаз је прилично узан и дуг је око петнаест минута хода (~4км). Пут за Зајечар води у превој близу реке Тимок, а касније у долину која се шири ка северу, преко села Вратарнице, „поред клисуре „Задњег камена", преко тимочког моста" и села Грљана на другој страни. Код моста се од главног пута одваја други пут који иде на исток. Он заобилази последње Старе планине, 1195 метара високу Вршку чуку, преко ње. Превој Вршка чука је северно од *Passo Augusto*, а Тимок лево (тј. западно, А.П.). Пут који води од села Извор близу десне обале, прелази преко потока Топлик и улази у Вратарничку клисуру. Стратешки значај овог места препознали су још Римљани, а у аустро-турском рату је имао посебан значај. Посед овог кланца обезбеђује најлакшу везу између Тимока и Дунава. Одавде, од Ниша, преко Зајечара и Неготина, води најподеснији пут до Видина. Преко Кадибогаза су водили помоћни путеви, али су они били од мале користи за војску, јер су их могле проћи само мање јединице (Kanitz, 1868: 315).[3]

Непосредна ратна територија током 1688. године постало је Понишавље и долина Тимока. Гроф Баденски је 6. септембра 1689. године патријарху Арсенију III послао писмо и проглас за Албанију, Босну и Херцеговину, којима је ултимативно захтевао сврставање уз Беч, или ће бити третирани као Турци (ИСН III-1: 512; Микавица, 2011: 15-16, нап. 18-20; Поповић, 2024, 117-127). Освајање Ниша 22-24 септемра је Баденски извео уз помоћ и подршку Срба, које је изузетно похвалио. Ка Видину је хабзбуршка војска током 1689. године напредовала из правца Смедерева (AT-OeStA/KA FA AFA HR Akten, Karton 195, 10.4, fol. 757; №14, fol. 67). На карти се на приближном месту где је убифициран *Passo Augusto* налази уписано „Passo".[4] Након Битке код Качаника 2. јануара 1690. године, османска војска је напредовала ка северу и повратила део територија које је изгубила током рата. Привремено је успостављена линија раздвајања Пирот - Стрелац – Лесковац (ИСН III-1: 513; Веселиновић, 1960: 110-111; ССЗиН 1905, №5282, pp.94). Након османске офанзиве, 1690. године се велики део народа иселио из Понишавља.[5]

[3] Управо због тога што је кнежевина Србија држала овај кланац, Митхад-паша је изградио пут од Ниша преко превоја Свети Никола до Лома и Видина (Kanitz, 1909: 54; 367-368).

[4] Mappa che dimonstra la Strada Nova sul Monte hemo al lungho del Danubio, AT-OeStA/KA FA AFA HR Akten, Karton 195, Litt. B., одсечак K., карта 3.

[5] Генерал Баденски је, супротно ставу већине осталих генерала, у јесен 1689. године предлагао

Главнина османске војске, са великим везиром Мустафа-пашом Ћуприлићем је стила до близу Драгомана 7. августа 1690. године. Сутрадан је наставила ка Цариброду, а 9. августа почела освајање Пирота. Трупе су чинили јаничари, спахије, силахдари и покрајинске војске Сиваса, Анадолије и Сирије, као и одреди Курда из Дијарбекира и Туркмена. Поред тога, била је присутна и пратња великог везира. Никола Самарџић преноси извештај са терена, који је примио француски амасадор. Према овом извештају, Пирот је бранило 230 Немаца (Самарџић, 1992: 171), док Татјана Катић наводи Силахдарову хронику, према којој је било 160 Немаца, 160 Мађара и тридесетак хајдука (Катић, 2007: 149, нап. 21-22). Пред Муса-пашину Паланку је османка артиљерија стигла 11. августа, а 12. августа 1689. године стигла је и остала османска војска. Паланка је већ била евакуисана, а османску војску је сачекао одред Катана Мустафа-бега, који је из Пирота пратио Шекендорфову војску до Паланке. Ниш је напуштен у зору 9. септембра 1690. године, према споразуму Штаремберга са османским сераскером, великим везиром Мустафа-пашом Ћуприлићем. Баденски је у другој половини октобра 1689. године овојио Видин (Катић, 2007: 152).

Током наредног Аустро-турског рата (1716-1718), главнокомандујући хабзбуршке војске, председник Дворског ратног савета, кнез Евгеније Савојски је са дејствима почео у јулу и продирао право ка Београду, али је након битке код Петроварадина, кренуо за Темишвар, који је освојио 13. октобра 1716. године. Порта је Флајхмана пустила из затвора и омогућила му да се евакуише. На позив Порте Британији и Холандији као гарантима Карловачког мира, лорд Едвард Вортли Монтегју је изашао са предлогом *status quo ante bellum*. Карло VI је прихватио мир чим се Хабзбуршкој монархији препусти оно што је заузела, али и Београд, који је, заузела нешто касније, 16. августа 1717. године. Освајање Београда је, вероватно, најзначајнији догађај у аустро-турским односима XVIII века, јер је контрола Београда значила и контролу дубине територије и дунавске обале. По Флајхмановом извештају је услов за хабзбуршку контролу Балкана био посед Београда. Талман, који је сада био чинонвик Дворског ратног савета, саветовао је продор до Видина и Софије и заузимање Македоније, уз преузимање суверенитета над Дунавским кнежевинама. У том случају би и Никопољ и Рушчук ушли у састав Хабзбуршке Монархије. Савојски је прецизирао план за продор на југ до линије од Видина до Солуна, а одатле до Драча и обалски појас Дунава од Видина до Никопоља (Roider, 1982: 50-52).

Иако је Хабзбуршка Монарија однела победу, питање је било колико је победа ризична, границе стабилне и да ли ће у предвидљивом року поново посегнути за протеривањем Османског Царства. Отворено је остало

заузимање одбрамбене линије, уместо даљег продора. Након 1690. године, нападнута на два фронта и погођена кугом, хабзбушрка војска се није могла одржати на целом запоседнутом простору. (ИСН III-1, 529-531; Рокаи, и др., 2002: , 300-304).

питање за обе стране - шта даље, имајући у виду јачање Русије. Порта је држала Никпољ, Видин, Ниш, Сарајево и Бањалуку, на шта је Савојски одмах упозорио, наводећи да „држава“ неће имати мира док не преузме Видин и Ниш, као и да су освајања недовршена и да нема разлога превеликој радости. Рат 1716-1718 је показао да је Хабзбуршка Монархија способна да освоји Балкан ако се у Европи осигура дипломатским путем. Приватни савет је разматрао питања освајања, али је питање колико би то било у интересу Монархије, најпре из логистичких разлога. Евгеније Савојски је изнео цару мишљење да би се тешко одржавала провинција која би садржала и Видин и Ниш. Капетан Ото Фридрих фон Ебшелвиц је, насупрот томе, у извештају Савојском 1720. године изнео став да је по хабзбуршке интересе најбоље било прво заузети Видин и Ниш, како би се одсекла Босна, а потом успоставити контролу над Дунавом, а у перспективи чак и Дњестра (AT-OeStA/HHStA StAbt Türkei I, Karton 184, fol. 158; Roider, 1982: 57, нап 71).

Карло VI је и поред свог упорног истицања права на шпански престо, 1725. године удао своје ћерке за синове шпанске краљице Елизабете Фарнезе. То је произвело страх у Европи да ће систем из Утрехта бити нарушен и Британија и Француска су склопиле савез са Пруском у Херенхаузену. До 1731. године су се око два блока склапали савези и мењале стране. Османско Царство у ово време није представљало опасност по Монархију, јер је било заузето ратом са Персијом. Избијање Руско-турског рата 1735. године је довело у питање и држање Хабзбуршке Монархије према Порти, стављајући на испит како Пожаревачки мировни уговор, тако и савезни уговор са Русијом из 1726. године. Више због страха од претераног ширења Русије но због строгог придржавања савеза, Беч је од 1736. године вршио припреме за рат са Османским Царством. Од почетка 1737. године српске старешине са простора Османског Царства су биле спремне да подигну устанак након ступања хабзбуршке војске у рат. Међутим, почетак рата обележен је „класичном“ ситуацијом у историји аустро-турских ратова. Хабзбуршка страна је очекивала да ће српски народ подићи устанак и на себе преузети главни терет ратовања, док су устаници очекивали да хабзбуршка војска нанесе кључни пораз османским снагама, будући да је народ био у страху од њихове реакције (Roider, 1982: 57-58; Гавриловић, 1992: 249-254; Бронза, 2012: 235).

Споразум о заједничком деловању Хабзбуршке Монархије и Русије склопљен је 9. јануара 1737. године. Папа Климент XII је подржао Хабзбуршку Монархију новчаном сумом у висини петогодишњег папског пореза са наследних аустријских земаља. Рајхстаг је одобрио три милиона гулдена, а поједине земље су послале новац или опрему. Хабзбуршке финансије су се изузетно поправиле, а ратно расположење је било огромно усвим земљама. Основни њен проблем био је недостатак командног кадра. Након смрти Савојског, априла 1736. године, једини генерал који је уживао угле био је

Фридрих Хајнрих фон Зекендорф, али је и он на почетку рата имао 63 године. Није био присталица споразумевања и договора са другим официрима, на чему је, опет, цар инсистирао. Зекендорф је наредио напад на Видин и захтевао да све јединице извршавају сва његова наређења. Међутим, након заузећа Ниша, није наставио продор, већ је упркос војној оспособљености, одлучио да чека османски напад. Преговори Русије, Хабзбуршке Монархије и Османског Царства почели су 1737. године у Немирову у Пољској. Беч је и даље расипао своје снаге (Roider, 1982: 77-79).

Потцењивање Османског Царства круцијални је пропуст Хабзбуршке Монархије. С пролећа 1737. године је хабзбуршка команда журно састављала ратни план, у основи заснован на ранијем - главна јака војска и слабија крила. Кључни задатак био је освајање Ниша и Видина. Из Ердеља је требало надирати ка Влашкој и Молдавији. Хабзбуршка војска је имала ~120.000 војника (80.000 пешака и 36.000 коњаника), слабије вођених од 1716. а истог броја, док су османске снаге биле бројније но 1716. године и боље организоване и опремљене. У почетку се догодила класична ситуација: хабзбуршке власти су очекивале да устаници изнесу рат, а устаници да војска разбије османску силу, па да се они прикључе. Јожеф, син Ференца Ракоција, проглашен је у Цариграду за угарског краља и кнеза Ердеља, јануара 1738. У османском продору, влашке румунске јединице су уништавале немачка насеља у Банату и Малој Влашкој (Бронза, 2012: 218-221, 235-241).

Циљ хабзбуршке војске 1737. био је да се продре што дубље у Балканско полуострво и освоји „Турску Србију“, Влашку до Браиле, Молдавију до Прута и северну Албанију до ушћа Дрима. Припреме за рат су почеле 1736. године. На главном, нишком правцу, напредовала је војска под командом Фридриха Хајнриха фон Секендорфа (Schmettau, 1786: 1-14; Akşan, 2013: 101-118; Hochedlinger, 2003: 212-217; ИСН IV-1: 146-162; Ђорђевић, 2023: 127-130). Од Ниша ка Видину је наступало укупно 430 пешака и 270 коњаника, у лето 1737. године. У операцијама за освајање Ниша, Видина, Пирота и Софије 1737. године, неопходно је било заузети превоје на Старој Планини, нарочито у рејону Гургусовца („…von der Danubio an bis Gogochowacz…“; AT-OeStA/KA FA AFA HR Akten, Karton 471, №8, 106 ½d). Према спецификацији шанаца и паланки које је на овом простору држала хабзбуршка војска у поменуто време, или се су се налазили на непосредном ратном подручју (*Specifikation, deren sammentlichen auf hintenn Grentzen wings innumb befindenen Schantzen und Palankenen mit denen Communikationen*).[6] У спецификацији хабзбушрких снага од Ниша до Видина из октобра 1737. године, која се односила на лето 1737. године, стоји да у месту *Passo Augusto* или Клисура („Passo Augusto oder Clisura“) налази 130 пешака и 70 коњаника

[6] Хабзбуршка војска освојила је Ниш 23. јула, а османска војска га повратила 16. октобра 1737. године. Предајом Ниша 20. октобра 1737. године, ратне операције су за ту сезону практично завршене. (Samardžić, Abramović, 2013: 45; Костић, 1938: 191).

(AT-OeStA/KA FA AFA HR Akten, Karton 483, 13-2c, fol. 403; Поповић, 2023: 33-44).

До освајања Ниша, који је био једна од најснажнијих османских тврђава на Балкану, рат се углавном сводио на ситније сукобе и мање окршаје. Од овог тренутка рат постаје далеко интензивнији. На југу је избио устанак српског народа, а на правцу од Ниша ка Софији се могу пратити упоредо дејства царске војске и народни устанак. Освајање Ниша 28. јула, Пирота 31. јула и Мустафа-пашине Паланке 1. августа 1737. године и тежња да се освоји Софија, обележили су лето 1737. године у Понишављу. Османска контраофанзива је планирана као садејство на три правца: нишком, тимочком и новопазарском и остварила је потпуни успех. Још у току лета, османска војска је успела да се консолидује и искористи предности које је имала над хабзбуршким снагама, предвођеним слабим командантима и у првом реду ослоњеним на народни устанак. Након капитулације Ниша 18. октобра, хабзбуршка војска се повукла ка Београду, где је командант Ниша, Никола Доксат де Морез, због предаје града осуђен на смрт и погубљен, а маршал Секендорф смењен и на његово место постављен маршал Филипи. Приликом противофанзиве, у одмазди османских снага је страдало 140 од 200 села пиротског кадилука (Јоцић, 2014: 157-158, нап. 500). Од септембра је хабзбуршка војска на бојном пољу стајала слабо, те се од тада у војним круговима у Бечу већ почело рачунати са османским продорима у Славонију, Срем и Банат, до којих је дошло у лето 1738. године. У јесен 1737. године одлучено је да се постојећи шанци ојачају и изграде нови, а да се што више ојачају хабзбуршка утврђења у Београду, Петроварадину, Рачи, Броду и Градишкој (Гавриловић, 1979: 214-215).

Након што је османска војска 30. септембра 1737. године масивним контранападом одбијена код Радујевца, на Тимоку је Кевенхилер уз знатне губитке напредовао до Брзе Паланке. Османске снаге напале су баварски батаљон на превоју *Passo Augusto*. Након два сата отпора су остали само гренадири капетана Брукхауса и стражарско место. Шметау наводи да је 9. октобра 1737. године баварски батаљон пострадао искључиво грешком, јер није на време добио повучен са главнином хабзбуршке војске, односно, заборављен је у главном штабу. Након овога је маршал Секендорф одлучио да војску концентрише око Орљаве. Пад *Passo Augusto* је, уз вести о паду осталих места, негативно деловао на морал хабзбуршке војске. Запажање генерала Шметауа је да се *Passo Augusto* може држати са сто људи (Kanitz, 1909: 504). Неколико дана пре пада хабзбуршког положаја *Passo Augusto*, мајор Бомон (Mayor de Beaumont) је из хабзбуршкој команди 26. септембра 1737. године писао о свом тешком положају и недостатку војске, нарочито хусара који би обављали извиђачке задатке и држали straже и предстраже на овом упоришту. Посебно је нагласио да није испоштовано наређење маршала Секендорфа да се одред у *Passo Augusto* појача довољним бројем

хусара и топова. Поред тоа, изнео је и да је „синоћ око поноћи“ („…Avant hier vers minuit…“) кроз логор прошао османски ухода, на кога је стража пуцала, након што није одговорио на команду да стане и побегао је у шуму (AT-OeStA/KA FA AFA HR Akten 483, №4, $^{a}/_{6}$, fol. 403-404).

Мајор Бомон је послао 25. септембра једног од локалних сељака, које је (у својству позадинских служби, А.П.) држао на путу за Вражогрнце да га детаљније обавести о стању у селима. Исти се вратио и донео вести да се османске снаге приближавају и да сви сељаци беже из села. Капетан Гургусовца обавестио је Бомона да се османске снаге налазе на три лиге[7] удаљености. На то је мајор наредио стање приправности у логору. Добио је и писмо од маршала Кевенхилера где га маршал обавештава да постоје индиције да ће одред у *Passo Augusto* бити нападнут са обе стране и да су се знатне османске снаге улогориле између њих (Кевенхилера и Бомона, А.П.) како би спречила маршала Кевенхилера да пошаље појачања. Додатна отежавајућа околност за одред мајора Бомона је и лоша исхрана, која се састоји само од „бедног двопека“ („…du miserable bisscuit…“) и чињенице да у логору има више од 150 оболелих. Сâм мајор је у време када пише, под температуром и у кревету, јер је претрпео повреде главе након што је дан раније на њега пало дрво. Ипак, истиче да ће се и у таквом стању бранити, упркос што са тешком муком сада пише из кревета. Мајор Бомон истиче да, ако је положај који држи толико значајан као што се говори, морао да буде другачије утврђен. Запажа да је немогуће да се, према Кевенхилеровом упутству, повуче у случају окружења, јер је кретање војске могуће само једним јединим путем, који је стешњен између високих непроходних планина са обе стране (AT-OeStA/KA FA AFA HR Akten 483, №4, $^{a}/_{6}$, fol. 403-404). Кевенхилер је успео да потисне османске снаге, али је постало немогуће да се повуче најрађим путем, преко *Passo Augusto,* јер би ризиковао да његова јединица буде уништена. Стога је био приморан да се повуче преко Мајданпека, не знајући тада да ли је то безбедно и повољно или не. Ако османски одред који је заузео *Passo Augusto* не буде дошао у Ниш, највећа је вероватноћа да је прешао у Ражањ, како би пресекао комуникације и снабдевање хабзбуршке војске (SHD). У току османске офанзиве септембра 1737. године, Пирот је заузет након предаје хабзбуршког гарнизона, као и редут у Јохар бањи (Badajowar). У османске руке пали су и Мустафа-пашина Паланка на југу, Гургусовац, значајни кланац на Тимоку (Timok-Defilee), Passo-Augusto и Соко бања на северу (Kanitz, ,1909: 142-143, 367-368).

Након овог, деветог, аустро-турског рата, Хабзбуршка Монархија више није успела да продре у централно подручје Балканског полуострва. Током последњег Аустро-турског рата, 1788-1790, Хабзбуршка Монархија се ослањала првенствено на фрајкоре, а краткотрајни продор у дубину територије у околини Београда није донео трајних резултата у хабзбуршку корист. Како

[7] 1 лига (lieu) = 13.200 стопа краљевских (pieds du roi) ~ 4.288 метара.

је 1737-1739 године заустављен хабзбуршки продор на османски Балкан, а са доласком Марије Терезије на власт 1740. године приоритет спољне политике Беча окренут ка Апенинском полуострву, све до путовања Феликса Каница у седмој деценији XIX века не наилази се на поуздане географске вести о источним српским крајевима. Са наступањем епохе пароброда и железнице и усмерењем Аустрије ка дунавској извозној трговини и упливом у привреду Кнежевине Србије, питања Ђердапа и изградње железнице добија поново на значају у бечким владајућим круговима. За стратешку контролу везе Ниша са Подунављем је од кључне важности била контрола оба ова пута, како се ова веза не би прекинула уколико би снаге супротстављене силе заузеле један од ова два пута. Међународни односи и процес српског националног ослобођења у XIX веку довели су и до поновног пораста значаја источних и југоисточних крајева српског етничког простора (Kanitz, 1909: 354; Костић, 1970: 124).

Извори и литература

Архивска грађа

AT-OeStA/KA FA AFA HR Akten: Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Feldakten, Alte Feldakten, Hauptreihe, Akten 195, 471, 483.

AT-OeStA/HHStA StAbt Türkei I: Österreichische Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatsabtheilung Türkei I**,** Karton 184.

SHD: Sachisches Hauptstaatsarchiv Dresden, 4.-ten Teil. Mitte 17. Jahrhundert – 1831., Defension des H. Gen. Feld Wachtmeisters v. Doxat, gewesenen Commendantes der Vestung Nissa (1738), sine paginatio.

Објављени извори

Гавриловић, 1992: С. Гавриловић, *Писмо студеничког архимандрита Василија генералу Марулију од 8. марта 1737. године*, Историјски часопис 39/1992, 249-254.

ССЗиН, 1905: *Стари српски записи и натписи*, (прир. Стојановић, Љубомир), књига III, Београд: Српска краљевска академија.

Schmettau, 1786: Comte de Schmettau, général à l'Armée du Roi de Prssie, *Mémoires sécrets de la Guerre de Hongrie, pendant les campagnes de 1737, 1738. et 1739. Avec du réflections critique*, Francfort: La compagnie les libraires.

Литература

Akşan, 2013: Aksan, Virginia H., *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Beseigned*, London - New York: Longman - Pearson.

Бронза, 2012: Бронза, Боро, *Аустријска политика према простору Босне и Херцеговине* 1699-1788, Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.

Ves Mičel, 2022: Ves Mičel, Aron, *Velika strategija Habzburške Monarhije*, Beograd: Službeni glasnik.

Веселиновић, 1960: Веселиновић, Рајко, *Војводина, Србија и Македонија у другој половини XVII века. Привреда, друштво и народни покрет,* Нови Сад: Матица српска.

Гавриловић, 1979: С. Гавриловић, *Срем од краја XVII до средине XVIII века,* Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.

Ђорђевић, 2023: Ђорђевић, Милош, *Немачки поглед на Србију у 18. веку*, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.

ИСН III-1: Група аутора, *Историја српског народа*, III-1 (ур. Самарџић, Радован), *Срби под туђинском влашћу 1537-1699*, Београд: Српска књижевна задруга.

ИСН IV-1: Група аутора, *Историја српског народа*, IV-1, (ур. Гавриловић, Славко), *Срби у XVIII веку*, Београд: Српска књижевна задруга.

Јоцић, 2014: Јоцић, Живота, *Белопаланачка насеља у писаним изворима до 1877. године*, Београд: Народна библиотека „Вук Караџић“ Бела Паланка.

Kanitz, 1868: Felix Philip Kanitz, *Serbien: Historisch-ethnographische Reissestudien aus den Jahren1859-1868. Mit 40 Illustrationen und eine Karte im Texte*, Leipzig: Verlagsbuchhandlung von Hermann Fries.

Kanitz, 1882: Felix Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, Band III, Leipzig: Verlagsbuchhandlung von Hermann Fries.

Kanitz, 1909: Felix Phillip Kanitz, Das *Königreich Serbien und das Serbenvolk. Von der Römerzeit bis zur Gegenwart*, Band 2., *Land und Bevölkerung*, Leipzig: Verlag von Bernh. Meyer.

Катић, 2007: Катић, Татјана, Османско освајање Пирота и Беле Паланке 1690., *Белопаланачки зборник,* 3, 147-160.

Костић, 1970: Костић, Михајло, *Белопаланачка котлина. Друштвеногеографска проучавања*, Београд: Географски институт „Јован Цвијић“.

Костић, 1938: Костић, Мита, Станиша Марковић-Млатишума: оберкапетан крагујевачки, *Гласник Скопског научног друштва,* 19, 173-209.

Микавица, 2011: Миквица, Дејан, *Српско питање на угарском сабору 1690-1918*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.

Mills, 2013: Sarah Mills, Cultural-Historical Geographies of the Archive: Fragment, Objects and Ghests, *Geography Compass*, 7(10), 701-713.

Поповић, 2024: Поповић, Алекса, Помен „Маџара“ у једном натпису Темског манастира из 1692. године, *Лесковачки зборник. Издање Народног музеја*, 64-1, 117-127.

Поповић, 2023: Поповић, Алекса, Два документа о рату у Понишављу 1737. године, *Белопаланачки зборник,* 19, 33-44.

Радовић, 2024: Радовић, Данијел, „Добронамерни“ путописац у служби империјалне силе. Феликс Каниц, Путовање по јужној Србији и северној Бугарској 1864., Београд: Институт за јавне политике, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2023, 91, *Српске студије,* 15, 453-457.

Roider, 1982: Roider, Karl, *Austria's Eastern Question 1700-1790*, Princeton: Princeton University Press.

Рокаи и др., 2002: Рокаи, Петер, Ђере, Золтан, Пал, Тибор, Касаш, Александар, *Историја Мађара*, Београд: CLIO.

Самарџић, 1992: Самарџић, Никола, *Француска и Турска (1687-1691),* Београд: Историјски институт САНУ.

Samardžić, Abramović, 2013: Samardžić, Nikola, Abramović, Vladimir, Švajcarac u Beogradu. Nikola Doksat de Morez, *Limes plus*, 2, *Stranci u Beogradu*, 41-50.

Hochedlinger, 2003: Hochendlinger, Michael, *Austria's War of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683-1797*, Longman.

Aleksa Popović

PASSO AUGUSTO - UNE NOTE DE LA GÉOGRAPHIE HISTORIQUE DU XVIIIème SIÈCLE

L'histoire du peuple serbe au XVIIIème siècle fut marquée par les guerres austro-turques. Les aspirations de la Monarchie Habsbourgeoise à s'étendre dans la région du Danube et dans les Balkans furent partiellement réalisées durant cette période. En pénétrant à l'intérieur des Balkans, la Monarchie cherchait à consolider ses acquis géographiques, stratégiques et économiques. Basé sur les matériaux originaux et la littérature pertinente, cet article aborde l'importance stratégique de la liaison entre Niš et Vidin pendant les guerres austro-turques des XVIIème et XVIIIème siècles. À cet égard, la gorge que les sources appellent *Passo Augusto* revêt une importance particulière. Son contrôle sera également d'une importance stratégique capitale pour Serbie restaurée.

Mots-clés : le peuple serbe, la géographie historique, les guerres austro-turques, l'Empire Ottoman, la Monarchie Habsbourgeoise, XVIIIème siècle.